

УДК 811,133.1'373

СЕМАНТИКО-ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ УМОВНОГО СПОСОБУ

Фінчук Г.В.

Рівненський державний базовий медичний коледж

Скребок М.А.

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

У статті висвітлюються семантичні та морфологічні особливості функціонування умовного способу в системі дієслівних форм французької мови. Досліджуються аспекти семантичної взаємодії понять, представлених опозиціями простий перфект / імперфект; простий майбутній час/гіпотетичний майбутній час / умовний спосіб.

Ключові слова: умовний спосіб, семантика, просте речення, перфект/імперфект.

Постановка проблеми. Проблема змісту категорії способу є одним з найбільш актуальних питань сучасного мовознавства. Вирішення питання про сутність категорії способу є необхідною передумовою для побудови теорії дієслова, оскільки спосіб виступає як невід'ємна форма існування дієслова-присудка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковій літературі не існує єдиності щодо місця умовного способу в системі особових форм французького дієслова. На увагу заслуговують дослідження таких науковців, як Г. Гійома, А. Теньєр, Р.-Л. Вагнер, Р. Мартен, А. Ктон, М. К. Сабанєєва, В. Г. Гака, Ю. С. Мартем'янова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті зроблено спробу дослідити семантичні та морфологічні особливості функціонування умовного способу в системі дієслівних форм французької мови.

Завданням роботи є дослідження концепцій провідних науковців щодо правомірності функціонування форми Conditionnel як самостійної категорії в системі дієслівних форм, поза межами Indicatif.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поширеним впродовж останнього часу стало розуміння умовного способу як частини індикатива – особливої форми майбутнього часу. Цієї точки зору притримуються лінгвісти різних напрямків. Серед них особливе місце займає інтерпретація категорій способу і часу, розроблена Г. Гійомом [7, с. 27]. Водночас, і по сьогоднішній день єдиної думки про сутність категорії способу не існує. Найбільш поширені теорії способу здебільшого узагальнюються двома концепціями.

Перша, найбільш відома і уживана в мовознавстві концепція способу, представляє його як категорію, яка позначає відношення дії до дійсності з точки зору мовця через опозицію реальності / нереальності [3, с. 120].

Друга концепція тлумачення способу розроблена в працях Г. Гійома. Він вважає, що категорія способу служить для вираження різних уявлень про час. Г. Гійом виділяє три способи: безособові форми, сюжонктив та індикатив, які, на його думку, відрізняються різними формами відображення часу дії. Імператив і кондиціонал зараховуються Г. Гійомом до індикативу на підставі формальної подоби імператива індикативу і єдності формантів Conditionnel (далі кондиціо-

нал) з Futur (далі футурум) та Imparfait (далі імперфект індикатива): Tu dis – dis! Il chanterait – Il chantera. Il chantait [8, с. 79].

Спіраючись на точку зору М. К. Сабанєєвої, В. Г. Гака, Ю. С. Мартем'янова та інших вчених, слід зазначити, що визначення способів за ознакою протиставлення їх через опозицію реальності/нереальності дії не може бути визнано достатнім, як і концепція Г. Гійома, за якою кожна дієслівна форма відображає ступеневість уявлень про динаміку часу.

Фактори протиставлення способів вимагають обов'язкового вивчення і з точки зору семантики способів.

В науковій літературі не існує єдиності щодо місця умовного способу в системі особових форм французького дієслова. Одні розглядають умовний спосіб як такий, функціонально особливістю якого є реалізація значення майбутнього в минулому. При цьому підкреслюється, що значення майбутнього в минулому не відрізняється від значень дійсного способу.

На думку інших науковців, умовний спосіб є омонімічною формою, який є і особливим способом, і часовою формою індикативу (майбутнє в минулому).

Окремі мовознавці вважають, що умовний спосіб разом з майбутнім часом утворюють гіпотетичний спосіб, протиставлений індикативу. При цьому умовний спосіб і майбутній час поєднуються в один спосіб на основі спільної морфологічної ознаки -r-, а також на підставі того, що майбутнє, на думку прибічників цієї теорії, як і умовний спосіб, завжди виражає до певної міри припущення [4, с. 93].

Поширеним впродовж останнього часу стало розуміння умовного способу як частини індикатива – особливої форми майбутнього часу. Цієї точки зору притримуються лінгвісти різних напрямків. Серед них особливе місце займає інтерпретація категорій способу і часу, розроблена Г. Гійомом. Оскільки Г. Гійом вважає, що провідну роль в граматиці відіграє морфологія, кондиціоналу він відводить таке місце в системі індикатива, де кондиціонал (гіпотетичне майбутнє) протиставляється, з одного боку, майбутньому, а, з іншого, – минулому. Прибічники цієї точки зору – А. Теньєр, Р.-Л. Вагнер, П. Імбе, А. Ктон, Р. Мартен вважають, що семантика дієслівної форми не може бути достатньою підставою для диференціації дієслівних категорій [8, с. 57].

Г. Гійом справедливо вважає, що теперішній час є центром часової системи і бар'єром між минулим і майбутнім. В кожному з часових пластів, утворюваних навколо теперішнього часу, формуються, на думку Г. Гійома, два типи уявлень про час, виражені, з одного боку, опозицією простий перфект / імперфект, а, з іншого – опозицією просте майбутнє / гіпотетичне майбутнє / кондиціонал. Обидві опозиції ґрунтуються на тому, що одна з форм (простий перфект) представляє дію цілісною, неподільною в її часовому вияві, тоді як інша форма (імперфект) представляє дію роздільною в часі, тобто такою, що перебуває в процесі розгортання. По суті, опозиція простого перфекта та імперфекта інтерпретується цілком обґрунтовано як протиставлення загального / окремого.

Опозиції простий перфект / імперфект в аспекті минулого відповідатиме в аспекті майбутнього опозиція простого футурума гіпотетичному футуруму. На думку Г. Гійома, роздільність дії, тобто уявлення про дію, частина якої ще не закінчена в часі, додає кондиціоналу більшої гіпотетичної насиченості, ніж нерозподіленість уявлення про дію, що властива футуруму, хоча, в принципі, за Г. Гійомом, будь-яка форма майбутнього неминує гіпотетична [7, с. 109].

Втім, чи є настільки симетричною мовна реальність? Тезу про розподіленість дії в формі кондиціонала заперечує, наприклад, Л. Бонді, аргументуючи це таким чином. Форма кондиціонала, як справедливо зауважує вчений, могла б визначити дію, обумовлену певними зовнішніми факторами, а не простою вказівкою на роздільність цієї дії. Форма кондиціонала, таким чином, не може бути тотожною імперфекту за видовою ознакою [5, с. 217]. На відміну від протиставлення імперфекта простому перфекту, кондиціонал протиставлений футуруму за ознакою роздільності / цілісності дії.

Показово, що в аспекті минулого опозиція роздільності/цілісності дії в складному реченні з підрядним часу виражається протиставленням імперфекта перфекту, тоді як в аспекті майбутнього неможливо скористатися аналогічним протиставленням форм.

Кондиціонал може поєднуватись з обставинами обмеженої тривалості, несумісними з граматичним значенням імперфекта.

А. Мартен вважає, що кондиціонал є рівнозначним футуруму. Такої ж точки зору притримується і А. Клум.

Все це доводить, що для протиставлення кондиціонала та імперфекта в сучасній науковій літературі не існує достатньо переконливих аргументів.

Чи можна говорити про паралелізм часових значень кондиціонала та футурума на підставі їх формальної подоби?

Мовний матеріал свідчить, що часове значення кондиціонала не обмежується аспектом майбутнього. Наприклад: «Je serais content si vous veniez me voir aujourd'hui.» В даному прикладі дія, виражена кондиціоналом, відноситься до аспекту теперішнього часу. Однак, в прикладі: «Je viendrais vous voir demain si j'avais le temps», дія віднесена до аспекту майбутнього [9, с. 301].

Це доводить, що кондиціонал, на відміну від видо-часових форм індикатива, не наділений влас-

тивістю точної локалізації дії в одному з трьох часових аспектів стосовно процесу мовлення.

Отже, якщо вважати вслід за Г. Гійомом (як це, наприклад, робить М. К. Сабанєєва), що індикативу властива чіткість в локалізації дії у часі, то кондиціонал не може включатися в систему індикатива саме через притаманну йому недостатню диференційованість вираження часу, оскільки в часовому аспекті кондиціонал не тотожний футуруму [8, с. 74].

Чи правомірно поєднувати кондиціонал та футурум в єдиний спосіб на тій підставі, що будь-яка форма майбутнього є гіпотетичною внаслідок об'єктивних характеристик самого часу, який ще не став дійсністю?

Така позиція була б рівнозначною ствердженню прямої залежності між властивістю майбутньої дії як денотата об'єктивної дійсності та змістом відповідної граматичної форми, як категорії відображення.

Водночас, категорії мови, що виступають формами відображення в нашій свідомості об'єктивної дійсності, мають здатність не лише копіювати дійсність, але й, до певної міри, інтерпретувати, «дофантазувати» її.

Прикладом творчої інтерпретації дійсності в мовній свідомості може служити використання однини іменників в збірному значенні. Іншим прикладом може служити індикатив, який зовсім не обов'язково виражає реальну дію в об'єктивній дійсності. Індикатив може представляти дію в будь-якому часовому аспекті як реальну з точки зору мовця. Ця властивість індикатива робить можливими хибні та помилкові висловлювання; завдячуючи цій властивості формою майбутнього часу можна висловити категоричний наказ, обіцянку тощо. Незважаючи на те, що в об'єктивній реальності майбутня дія проблематична і ще не реальна, футурум індикатива представляє цю дію як реальність [2, с. 125].

Проблематичність, пов'язана у свідомості з майбутнім, може бути в різний спосіб відображена в мові: конструкціями з модальними дієсловами, поєднаннями форми майбутнього часу з модальним словом.

Своєрідність майбутнього часу в онтологічному аспекті полягає у тому, що це є час, який ще не відбувся в реальності. На відміну від минулого, присутнього в пам'яті, і теперішнього – поточного (одномоментного) для суб'єкта мовлення часу, майбутнє виступає як час уяви. Майбутнє в свідомості постає лише як комбінація фактів теперішнього часу. Специфіка майбутнього часу в об'єктивній дійсності по-різному виявляє себе в граматичних формах різних мов. Наприклад, в романських та германських мовах майбутній час, на відміну від минулого і теперішнього, не утворює самостійного центра узгодження часових форм. Як відомо, одночасність, наступність і попередність дії стосовно процесу мовлення в майбутньому часі виражаються такими ж формами, як і в теперішньому часі, тоді як аспект минулого передбачає інші форми вираження. По-друге, форми майбутнього часу в цих мовах утворились набагато пізніше, ніж форми іншого часу, виникнувши з поєднань дієслів можливості, бажання і зобов'язаності з інфінітивом. Першопочаткове уявлення в мові майбутньої дії

як такої, яка не підтверджена реальністю, але з'являється в уяві в силу певного волевияву або у зв'язку з об'єктивно присутньою можливістю / необхідністю, відповідає природі майбутнього як часу, який ще не відбувся [1, с. 228].

Елемент непевності, проблематичності, який інколи з'являється під час сприйняття речень з формою майбутнього часу, пов'язаний не з граматичним змістом самої форми: він викликаний швидше позамовними факторами, що обумовлю-

ють індивідуальність його інтерпретації в процесі осмислення [6, с. 84].

Висновки з дослідження. Наведені аргументи переконливо свідчать, що немає підстав виділяти футурум з індикатива і об'єднувати його з кондіціоналом. Водночас, специфіка часового значення кондіціонала не дозволяє включати його в систему індикатива. Таким чином, формі кондіціонала потрібно відвести окреме, за межами індикатива, місце в системі дієслівних форм.

Список літератури:

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Г. Гак. – М., 1986. – 376 с.
2. Гойда М. М., Лысенко А. М., Самойлова Е. Ф., Сухаревская В. И. Функциональная грамматика французского языка / М. М. Гойда и др. – К., 1988. – 215 с.
3. Гольденберг Т. Я. Условные наклонения в современном французском языке / Т. Я. Гольденберг. – М., 1954. – 411 с.
4. Илья Л. И. Пособие по теоретической грамматике французского языка / Л. И. Илья. – М., 1971. – 184 с.
5. Нехерзи Г. Б. Грамматика современного французского языка / Г. Б. Нехерзи. – М., 1971. – 302 с.
6. Пиотровский Р. П. Очерки по грамматической стилистике французского языка / Р. П. Пиотровский. – М., 1956. – 190 с.
7. Сабанеева М. К. Функциональный анализ наклонений в современном французском языке / М. К. Сабанеева. – Л., 1984. – 273 с.
8. Сабанеева М. К. Генезис косвенных наклонений французского глагола / М. К. Сабанеева. – М., 1981. – 154 с.
9. Може Г. Практическая грамматика французского языка: Устная речь. Письменная речь: Учебник / Г. Може. – СПб., Лань, 1996. – 420 с.

Финчук Г.В.

Ровенский государственный базовый медицинский колледж

Скрёбкова М.А.

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука

СЕМАНТИКО-ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОСЛАГАТЕЛЬНОГО НАКЛОНЕНИЯ

Аннотация

В статье освещаются семантические и морфологические особенности функционирования сослагательного наклонения в системе глагольных форм французского языка. Исследуются аспекты семантической взаимодействия понятий, представленных оппозициями простой перфект / имперфект; простое будущее время / гипотетический будущее время / сослагательное наклонение.

Ключевые слова: сослагательное наклонение, семантика, простое предложение, перфект/имперфект.

Finchuk H.V.

Rivne State Base Medical College

Skrebkova M.A.

Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

SEMANTIC AND LEXICAL PECULIARITIES OF THE CONDITIONAL METHOD USAGE IN A SIMPLE SENTENCE

Summary

This article deals with the semantic and morphological features of conditional mood functioning in the system of French verbal forms. The aspects of semantic interaction of the concepts presented by oppositions simple perfect / imperfect; simple future / hypothetical future/conditional mood are researched in the article.

Keywords: conditional method, semantics, simple sentence, perfect/imperfect.